

SCHOOL OF EDUCATION

Expertisenetwerk School of Education
Associatie K.U.Leuven
Dekenstraat 6, bus 4067
B-3000 Leuven

Eindrapport Kernproject Planning en implementatie van blended learning

Dit eindrapport samen met de bijlagen en de publicatie bevatten een synthese van de ideeën en inzichten rond blended learning voor hoger onderwijs, ook specifiek voor de lerarenopleiding die het projectteam verzamelde, bediscussieerde en uitwerkte. Zoals zo vaak in de didactiek is er niet één waarheid, de literatuur spreekt van 'no blend fits all'; de rijkdom en de complementariteit die verschillende opvattingen en benaderingen kunnen brengen, worden uitgewerkt en toegelicht.

1 Doel van het kernproject en samenstelling van het projectteam

1.1 Doelen en vraagstelling

Het project wil een antwoord vinden op de volgende vragen:

- Hoe wordt blended learning omschreven en hoe verhoudt het zich tot e-leren?
- Welke keuzes kan en dient men als instelling te maken bij de inzet van blended learning?
- Welke blends zijn geschikt voor welke doelstellingen en welke studenten?
- Hoe kan blended learning worden aangestuurd, opgevolgd en ondersteund?
- In welke mate zijn bepaalde blends 'schaalbaar' en hoe kan de daaraan gekoppelde opdrachtenverdeling voor lectoren er dan uitzien?

Operationele doelstellingen:

- Uitvoeren van een review op basis van literatuur en interviews over de betekenis van blended learning en de aansturing ervan.
- Uitwerken van een kader om blended learning vanuit organisatie- (meso) en micro-niveau (het onderwijsleerproces) aan te pakken.

- Aanbieden van tools en leermaterialen (online en offline) die in vormingen/workshops voor beleidsverantwoordelijken rond blended learning kunnen worden ingezet.

1.2 Projectgroep en betrokkenen

Penvoerende instelling : KHLeuven

Looptijd : september 2009 - augustus 2011. Initieel werd voor het kernproject voorzien om de planning op één jaar uit te werken. De projectgroep kreeg echter de toestemming om het project over twee academiejaren te kunnen spreiden (zie contract).

Promotor : luc.vandepuut@khleuven.be

SoE stafmedewerker : Inge Peeters en Els Castelein

Partnerinstellingen en projectmedewerkers:

De instellingen zijn geselecteerd omwille van de reeds opgebouwde expertise m.b.t. ICT in het onderwijs.

1.KHLeuven: Luc Vandepuut

2.KHLim: Valere Awouters & Dries Palmaers

3.HUBrussel: Frederik de Schrijver & Linda Tambuyser

4.K.U.Leuven/ AVNet: Johannes de Gruyter

2 Verslag van de werkzaamheden

Om de doelstellingen te realiseren werd met een kernteam gewerkt, samengesteld met e-learning ondersteuners of coördinatoren uit de partnerinstellingen.

Onderstaande lijst geeft een overzicht van de vergaderingen van het team . Daarnaast werd regelmatig via telefoon, flashmeeting en mail overlegd tussen de projectmedewerkers. Tijdens deze vergaderingen werd inhoudelijk overleg gepleegd, maar tevens informeerden de projectmedewerkers elkaar over lopende ontwikkelingen en gelezen literatuur rond de inzet van ICT in het onderwijs. Agenda, bijhorende documenten en verslagen zijn verzameld in een Toledo community en in de bijlagen.

The screenshot displays the Moodle LMS interface for KHLeuven. At the top, the KHLeuven logo and navigation menu are visible, including 'MY TOLEDO', 'TOLEDO+', 'BIBLIOTHEEK', 'ADMIN', 'LOCAL ADMIN', 'WHAT'S RECENT', and 'HELP'. The course title is 'k-C118987-K - ((ENW-SoE) Blended learning kernproject) Vergaderingen'. The left sidebar contains a navigation menu with items like 'Home Page', 'Announcements', 'Information', 'Vergaderingen', 'Achtergrondinformatie', 'Documents', 'Discussion Board', 'Projectaanvraag', and 'Wiki'. Below this is the 'ORGANIZATION MANAGEMENT' section with options like 'Control Panel', 'Organization Tools', 'Evaluation', 'Users and Groups', 'Customization', 'Packages and Utilities', and 'Help'. The main content area shows a list of folders representing meeting records, such as 'Kernteam augustus 2011 KHLeuven, 9.30', 'Kernteam mei 2011 (locatie: xxx)', 'Kernteam 6 april Dienst Media en Leren 9u30-13u00', 'Kernteam 9 maart 2011 AVNet 9.30 -12.30', 'Kernteam 4 februari 2011 AVNet', '24 november 2010 Hasselt, KHLim', 'Vergadering 30 juni 2010 Hasselt', 'Vergadering 22 september 2010- Diest Weerstandsplein', 'Kernteam 2010-05-19 (HUB Stormstraat)', 'Vergadering 19 mei 2010 HUB', 'Kernteam 2010-03-24 (KHLeuven)', 'Kernteam 2010-02-03 (AVNet)', 'Kernteam 2010-01-07 (KHLim)', 'Kernteam 2009-10-07 (HUB)', and 'Kernteam 2009-09-02'. Above the list are buttons for 'create item', 'build', 'evaluate', 'collaborate', and 'more'.

Zoals in de aanvraag stond vermeld werd er zowel vanuit de literatuur als via interviews info verzameld.

Er werd in de internationale literatuur gezocht naar omschrijvingen en benaderingen van blended learning. Al snel werd duidelijk dat er een immense literatuurlijst bestaat rond blended learning. Er werd geen 'systematische research' ondernomen; wel werden heel wat recente teksten, onderzoeksrapporten en presentaties gescreend in functie van de verschillende aspecten die uitgewerkt zijn in de publicatie (zie later).

In Vlaanderen en Nederland werd voor de interviews de aandacht gericht op instellingen hoger onderwijs (Katho, InHolland, GroepT en PHLimburg, slo's in CVO's (HIK-Geel, Oranjerie-Diest) en universitaire centra (uGent).

	Instelling	Geïnterviewde
1	CVO-Geel	Martine Boschmans
2	CVO-Diepenbeek	Jos Faes en Lieven Vanandenroye
3	CVO Diest	Lut Lippeveld en Ilse Ooghe
4	Nederland	Pieter Swager en Jos Franssens
5	Katho	Jean-Claude Callens
6	GroepT	Jeroen Thys
7	uGent	Martin Valcke
8	PHL	Wouter Hustincx

Twee vaststellingen hier: a. CVO's in Vlaanderen krijgen extra middelen wanneer de uitwerking en aanpak van hun gecombineerd onderwijs aan een aantal criteria voldoen. Deze criterialijst betekende voor de projectgroep waardevolle input voor de verdere uitwerking van de onderscheiden themata. b. In de interviews bleek dat de geïnterviewden niet zozeer van blended learning spraken, maar van e-learning of van de integratie van ICT in het onderwijs. De vraag werd niet gesteld of blended trajecten op een andere manier moeten worden vormgegeven en op welke wijze blends werden samengesteld.

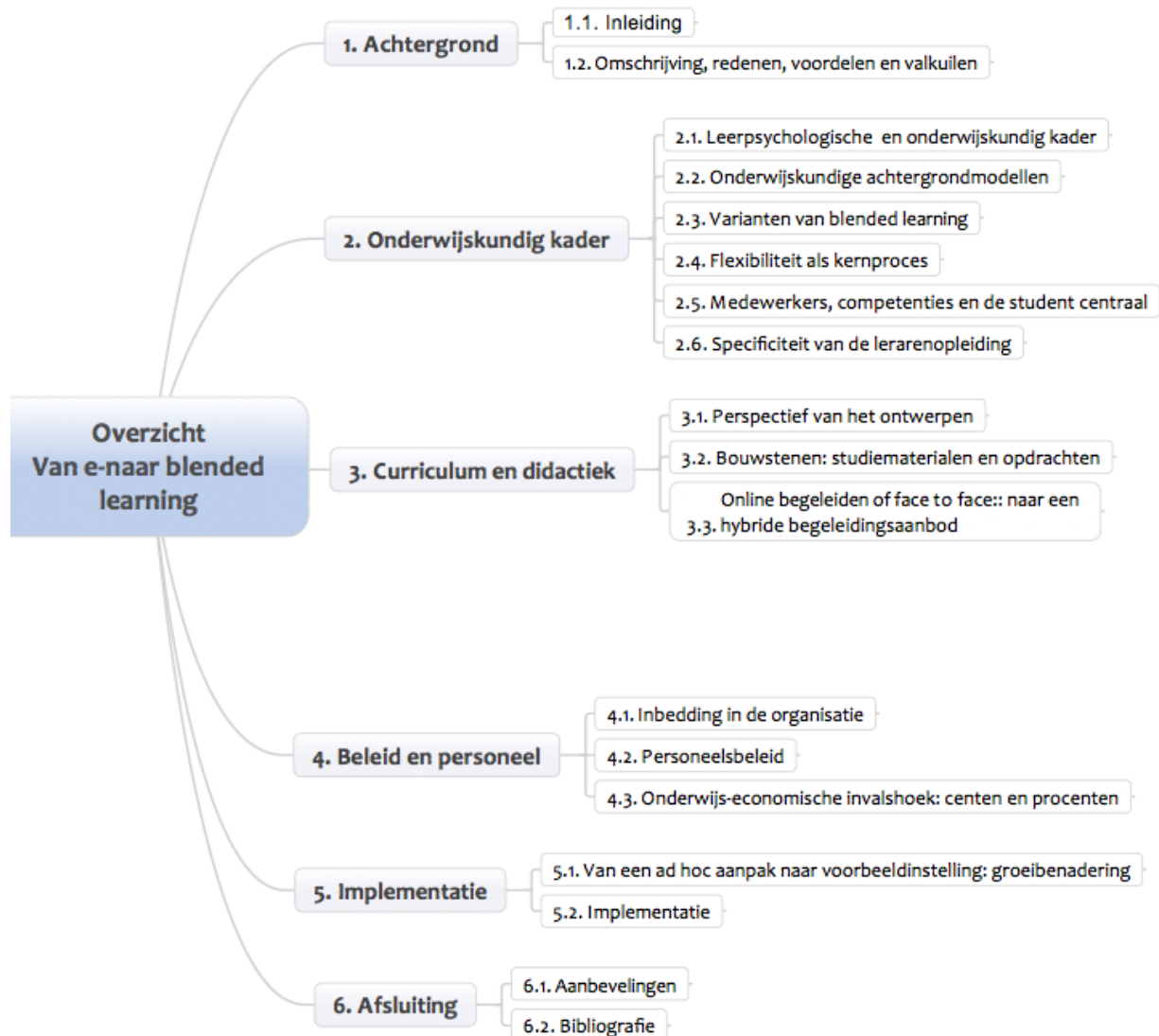
Gaandeweg werden we overtuigd dat blended learning meer omvat dan een cursus te herontwerpen i.f.v. plaats en tijd onafhankelijk leren. De implementatie van blended learning heeft impact op de onderwijsvisie, maar ook de onderwijskundige vertaling, het financiële en personele beleid, de infrastructuur en beschikbare technologie in de instelling, de competentieontwikkeling van personeel, de e-administratie, kwaliteitszorg,.... Deze invalshoeken worden in de publicatie uitgewerkt.

Het projectteam poogde de inzichten uit de literatuur te vertalen in een aantal checklists, die in een aantal hoofdstukken zijn opgenomen. Vier checklists zijn gedigitaliseerd (zie bijlage).

Uit de titel van de publicatie, maar vooral in de verschillende thema's moet blijken dat er een beweging heeft plaatsgevonden van e-learning naar

blended learning, 'the best of both worlds'. Het lijkt erop dat beleidsverantwoordelijken momenteel alle heil verwacht van blended learning, zowel voor nieuwe doelgroepen (bijv. werkstudenten) als de reguliere opleiding. Had de onderwijsgemeenschap deze hooggespannen verwachtingen ook niet een tiental jaren geleden, toen e-learning in het vizier kwam?

TABEL 1 Overzicht van de uitgeschreven themata in de publicatie

2.1 Vragen die in de projectaanvraag werden geformuleerd

2.1.1 Wat verstaan we onder blended learning

In de loop van het project werden verschillende omschrijvingen als werkdefinitie naar voren geschoven. Structuur aanbrengen was de boodschap. Globaal kan men stellen dat blended learning de sterke kanten van het contactonderwijs wil bundelen met het digitaal leren. Doorheen de literatuur werd duidelijk dat er eendimensionale definities zijn, maar ook multidimensionale. Onderstaand voorbeeld is typisch voor de enkelvoudige definitie:

een combinatie van klassikaal –vaak docentgecentreerd leren en technologie-ondersteund, vaker studentgecentreerd onderwijs. In deze variant wordt de technologie (ICT en Toledo) als een ondersteunend werkinstrument ingebed in de klassikale opleiding.

De volgende definitie brengt naast technologie een nieuwe dimensie in zicht, m.n. het zelfstandig versus in groep werken:

Blended learning is een combinatie van contact- en afstandsleren: dit houdt in dat het aantal contacturen gereduceerd wordt en de student zelfstandig, al dan niet op afstand (kan ook in het studielandschap) een gedeelte van het leermateriaal zelfstandig of in groep verwerkt .

Welke omschrijving we gebruiken is afhankelijk van de beoogde doelgroep:

- Voor docenten, onderwijsontwikkelaars en opleidingscommissies stellen we voor volgende multi-dimensionele omschrijving te hanteren, die onderwijskundig ook richting geeft aan de ontwikkeling en het aanbieden van blended leertrajecten:

Blended learning is de systematische en doordachte activiteit om de keuzes wat betreft didactiek, technologie, organisatie en communicatie op elkaar af te stemmen in het proces van ontwerpen, aanbieden, ondersteunen en evalueren (Zwart, 2010).

- Deze definitie laat ook toe dat multicampusonderwijs een plaats kan krijgen in de omschrijving.
- het gaat om een mix tussen regulier campus en klasonderwijs en online leren;
- er wordt gezocht naar een optimale blend tussen verschillende methodes en werkwijzen;
- inspelen op verschillende leerstijlen is ook een belangrijk element in blended learning;

- het gaat om een deels omkeren van de rollen docent-student, om van elkaar te leren.
- Nieuw is de gerichtheid op integratie en combinatie van campus leren en online leren, eerder dan op 'contrasting'.
- In de communicatie met studenten stellen we volgende eenvoudige definitie voor:
 - Een studietraject dat in blended learning wordt aangeboden betekent:
 - "onderwijs waarbij studenten voor een deel fysiek contact en interactie met medestudenten en docenten hebben
 - in de gebouwen van hun onderwijsinstelling
 - en voor een deel via de elektronische leeromgeving
 - waar ze op willekeurige plekken toegang toe hebben."

Voor een uitvoerige beschrijving van de definitiekwestie verwijzen we naar de Inleiding en Thema 1 in de publicatie.

2.1.2 *Waarom is blended learning voor het hoger onderwijs belangrijk?*

Deze vraag werd niet expliciet geformuleerd in de projectaanvraag, maar in de publicatie is een poging tot antwoord geformuleerd in thema 1, ook specifiek uitgewerkt voor de lerarenopleiding (Thema7)

Blended learning, zo blijkt uit het Thema 13 Onderwijs-economische aspecten, biedt geen oplossing voor de steeds grotere werkdruk, voor de ontoereikendheid van de middelen om hoger onderwijs kwaliteitsvol te verzorgen, om de efficiëntie en effectiviteit van onderwijs en leren te verhogen.

Waarom dan toch kiezen voor blended learning?

- Om beter tegemoet te komen aan de maatschappelijke en onderwijskundige gewijzigde opvattingen omtrent leren en onderwijzen;
- omwille van de kwaliteitsverbetering en verhoging en vooral omwille van het innovatieve karakter van instructie, onderwijzen en leren dat kwaliteitsverhogend kan werken;
- de toename van flexibiliteit in tijd, ruimte én organisatie;
- het tegemoet komen aan LLL.

Deze voordelen zijn pas effectief wanneer blended learning en de integratie van technologie niet enkel als een modegril en ad hoc wordt ingezet, maar planmatig en integraal wordt aangepakt.

Wanneer aan het projectteam de vraag wordt gesteld waarom te kiezen voor een nieuw onderwijsmodel, i.c. blended learning is het antwoord: "Om aan de uitdagingen van het hoger onderwijs anno 2020 te kunnen beantwoorden. Er is eensgezindheid dat het internet, de netwerken waarin studenten vertoeven en Web 3.0 leren, scholen en lesgeven en het instituut school fundamenteel veranderen.

2.1.3 Welke keuzes kan en dient men als instelling te maken bij de inzet van Blended learning?

Aangezien blended learning een combinatie is van de sterke kanten van contactonderwijs én de sterke kanten van digitaal leren, moeten de keuzes zich t.a.v. beide assen situeren. De omschrijving van Zwart beantwoordt gedeeltelijk deze vraag. Er moeten keuzes gemaakt worden op gebied van didactiek, technologie, organisatie en communicatie.

Blended learning is ook een planmatig samenspel van een aantal doordachte keuzes voor het beleid, de docent en de student. Sommige blends (mixen) zijn voor bepaalde doelgroepen en of opleidingsonderdelen relevant en didactisch wenselijk, voor anderen zijn ze misschien minder aangewezen.

Blended learning dient de vraag te beantwoorden welke leeractiviteiten, individueel, in groep of in klassikaal plaatsvinden in de leslokalen en auditoria, in het studielandschap of open leercentrum, op de werkplek en/of via de digitale leeromgeving.

Zoals eerder betoogd is op de vraag geen eenduidig antwoord te geven. Het is een containerbegrip waarin veel keuzes kunnen gemaakt worden zoals:

- In welke mate wordt er planmatig gecombineerd tussen leren op de campus en leren in het studielandschap, op de werkplek of stage en 'op kot'?
- In welke mate is er een blend tussen formeel, informeel en non-formeel leren in functie van de beoogde competentieontwikkeling van de student in zijn/haar opleiding?
- In welke mate wordt er geblend tussen 'klassiek aanbieden van leerinhouden via hoorcolleges of weblectures', begeleid individueel leren en samenwerkend leren?
- In welke mate wordt het studiemateriaal onderbouwd met onderzoeksresultaten en praktijkervaringen?
- In welke mate wordt er geblend tussen theorie en praktijk?
- In welke mate is de inzet van technologie ondersteunend voor synchrone en asynchrone activiteiten?

- In welke mate wordt er voor bepaalde delen van de opleiding expliciet voor afstandsonderwijs gekozen? Voor uitsluitend campusonderwijs?
- Welke keuzes worden gemaakt m.b.t. de leerpsychologische en onderwijskundige modellen van waaruit het onderwijs wordt ontworpen?
- Welke keuzes zijn hieraan verbonden wat betreft onderwijs- en didactische modellen (bijv. projectmethode, probleemgestuurd onderwijs, opdracht gestuurd leren, learning by developing,...)?
- Eenmaal de leerpsychologische modellen richting gevend zijn voor de keuze van een onderwijsbenadering, zijn er veel opties in het concrete didactische handelen: op welke manier worden studenten gegroepeerd? Wordt er geopteerd voor een sterk sturende benadering, dan wel voor een ontwerp waarbij beroep wordt gedaan op zelfstandig werken? Op zelfverantwoordelijk werken? Op zelfgestuurd leren?
- De keuze voor bepaalde media 'verstoppen' we in deze vraagstelling. Media en technologie blijven een middel om het onderwijsleerproces te faciliteren.
- De keuze om inhoudsgericht dan competentieontwikkeland te werken, bepaalt het soort blend dat een vakgroep of opleiding voor ogen heeft.
- De keuze in het arsenaal van didactische werkvormen en leeractiviteiten vereist inzicht in de verschillende formats, maar tevens kennis welke werkvormen en leeractiviteiten zinvol zijn in te zetten voor de realisatie van bepaalde doelstellingen (bijv. vaardigheidsgericht onderwijs vereist andere werkvormen dan het leren beheersen van een bepaalde topic uit een kennisdomein.

De instelling of opleiding die kiest voor blended learning dient zich te realiseren dat blended learning ontegensprekelijk is gekoppeld aan de domeinen van een instelling hoger onderwijs: aan het personeelsbeleid (het aanwervingsbeleid, de functioneringsbegeleiding, de professionalisering, de opdrachtenverdeling, het groeperen van docenten,...) de administratie, het financiële beleid, het onderwijskundig model,... Implementeren van blended learning heeft meer kans tot succes, wanneer er gelijktijdig de domeinen of aspecten in de discussie worden meegenomen.

We herhalen dus dat blended learning initiëren en implementeren voor bepaalde (of alle studietrajecten) gekoppeld is aan een groot aantal keuzes. In de praktijk merken we dat zulke keuzes vaak worden overgelaten aan de individuele docent; een opleidingscommissie of departement/ instelling heeft hierin ook zijn verantwoordelijkheid (zie Thema 14). Ook in de aansturing gaat het m.a.w. om keuzes maken. Het projectteam pleit voor een simultane aanpak van top down en bottom up.

Welke blends zijn geschikt voor welke doelstellingen en welke studenten?

Blijkbaar is er zowel bij beleidsverantwoordelijken als bij lectoren en ondersteuners een grote behoefte om te weten voor welke vakgebieden, domeinen, competentieclusters, doelgroepen, fasen in het studietraject blended learning een 'oplossing' is. Deze vraag is wellicht geïnspireerd door de aanpak van afstandsonderwijs, waaruit is gebleken dat dit niet voor alle opleidingsonderdelen een even aangewezen traject is, als men de drop-out au serieux neemt.

Blended learning is contextueel onderwijs en leren vormgeven. De context wordt bepaald door de eerder genoemde domeinen, vandaar dat we liever spreken over geïntegreerd blended learning.

Samenvattend

Het antwoord op de vraag 'voor welke OOD's of OPO's verkiezen we blended learning' impliceert dat men blended learning als een uni-dimensioneel begrip beschouwt, waar het slechts over de afweging zou gaan 'in welke mate voorzien we campus en contactonderwijs' en in welke mate 'vormen van afstandsonderwijs'. De vraag 'rond de keuzes mag dus niet beperkt blijven tot welke technologieën het leerproces verrijken, maar ook welke keuzes dienen zich aan wat betreft de didactiek, het onderwijsmodel, de media, de groeperijswijzen, de locaties, de leerinhouden, de werkvormen en leeractiviteitende organisatie en administratie, de toetsing...

Daarom verkiezen we in dit eindrapport, maar ook in de publicatie te spreken van een multi-dimensionele benadering of geïntegreerd blended learning.

2.1.4 Hoe kan BL kan worden aangestuurd, opgevolgd en ondersteund?

De titel van het project was Planning en implementatie van blender learning, waarbij doelbewust de focus werd gericht op de aansturing van beleid en organisatie wanneer beleidsverantwoordelijken het blended learning proces zouden initiëren en aansturen, naast het aanbieden van klassieke contactonderwijs en in een aantal gevallen afstandsonderwijs.

Een van de conclusies van het project is dat we beter spreken van geïntegreerd blended learning in plaats van blended learning.

Geïntegreerd blended learning houdt in dat er doordachte koppelingen worden gemaakt met expliciete aandacht en acties met maatschappelijke krachten en uitdagingen, maar onderwijskundige ontwikkelingen zoals specifieke doelgroepen (aantrekken) en levenslang (open en flexibel) leren, koppelingen met de didactiek met aandacht voor adaptief onderwijs, flexibiliteit in het leerproces, online summatief examineren en formatief toetsen, met de onderwijsadministratie en de planning en logistiek van een opleiding, mat het HRM-beleid van de instelling (functioneringsbegeleiding,

aanwervingsproblematiek en professionalisering van medewerkers) en tenslotte de koppeling met de technologie en bijhorende ontwikkelingen en toepassingen.

Voor de publicatie die resulteert uit dit project verkozen we de titel 'van e-learning naar geïntegreerd blended learning' omdat in het eerste deel van de zin werd uitgegaan van technologie en de verwachtingen rond studiesucces waren zeer hoog gespannen. Na een tiental jaren onderzoek blijkt dat de verwachtingen, zowel vanuit beleid als onderzoek en de onderwijspraktijk niet kunnen ingelost worden. Docenten en het beleidskader zijn immers onvoldoende voorbereid op zulke omwenteling; door te kiezen voor een 'aanpassing' van bestaande methodieken, van studiematerialen en toetsen, wordt het onderwijsleerproces niet wezenlijk veranderd, blijven de percepties van de studenten en de praktijken van docenten hetzelfde. e-Learning werd met andere woorden enkel als aanvulling en soms als vervanging ingezet, waardoor werkdruk voor alle partijen zienderogen toenam en men niet aan elkaars verwachtingen kon voldoen.

Blended learning kan o.i. een radicale omslag betekenen voor onderwijs en vorming wanneer twee nieuwe ontwikkelingen worden meegenomen in het denken en ontwerpen: begeleide en adequate zelfstudie enerzijds en anderzijds de introductie van leergemeenschappen. Daardoor wijzigt de rol van de lector substantieel: in een blended context is hij niet langer de noodzakelijke en enige kennisbron en overdrager van feiten, begrippen en inzichten, maar de focus van zijn werk richt zich op het ontwerpen en ontwikkelen, het onderhouden van de leertrajecten op inhoudelijk, didactische en onderwijs-technologisch gebied en op de kwaliteitsbewaking.

2.1.5 In welke mate zijn bepaalde blends 'schaalbaar' en hoe kan het daaraan gekoppelde workload allocatiemodel er dan uitzien.

2.1.6 Onder welke voorwaarden is blended learning effectief?

Aangezien blended learning een containerbegrip is, is het evident dat de invulling van dit onderwijsconcept niet altijd even helder is. In dat geval is het niet eenvoudig te spreken over de effectiviteit. Het is duidelijk dat afstandsonderwijs voor bepaalde studenten of bepaalde opleidingsonderdelen niet de meest aangewezen methode is. Eenzelfde redenering zou men kunnen opbouwen rond het blended learning.

De voorwaarden kunnen onder drie noemers worden gerubriceerd: macro-meso- en micro-niveau.

Op macro-niveau en dus instellingsniveau zijn volgende voorwaarden wenselijk:

- visie en implementatieplan gefaseerd en gelijktijdig top-down initiëren en bottum up laten groeien;
- een transparant systeem van curriculum, studietaken en ondersteuning;
- planmatige aandacht besteden aan kwaliteitsopvolging en bewaking van trajecten, materialen, studenten, ...(zie Thema 8 en 9);
- ontwikkelen van generische vaardigheden om multi-disciplinair te ontwerpen en studenten te begeleiden;
- een sterk projectmanagement omwille van de multi-dimensionaliteit en de complexiteit;
- leiderschap met visie, beleidsaanpak en support.

Op meso-niveau ziet de projectgroep volgende condities:

- in het opleidingsteam moet er consensus zijn over model, aanpak en uitwerking van blended learning;
- werken met ontwikkelgroepen of didactisch teams (i tegenstelling tot de individuele lector als eenheid te nemen) (zie Thema 6);
- het procesverloop en de aanpak moet grondig worden doordacht (welke processen zijn nodig? Stap voor stap benadering, zorgen voor ownership in de verschillende stappen, personen met verantwoordelijkheid in de deelstappen, gebruik van tijdlijn,...);
- een ingroei- doorgroei proces voorzien voor ontwikkelaars en e-begeleiders (selectie, opvolging, functioneringsbegeleiding,...);
- communicatie over inhoud en procedures;
- deskundige en gemotiveerde ondersteuners en lectoren (zie Thema 6);
- tijd voor overleg en ontwikkeling.

Op niveau van het onderwijsleerproces:

- transparante communicatie naar de studenten;
- gemeenschappelijk engagement van zowel lectoren als studenten en ondersteuners;
- gemeenschappelijk toewerken naar de gemeenschappelijke doelen;
- kunnen rekenen op ondersteuning van onderwijstechnologen.

2.1.7 Wat zijn mogelijke nadelen en knelpunten van blended learning?

Vanzelfsprekend heeft de keuze voor blended learning een aantal neveneffecten of nadelen. We beschrijven er een aantal vanuit de thema's die in de publicatie zijn uitgewerkt.

In thema 1 (omschrijving en verantwoording) wordt benadrukt dat de invulling die aan blended learning wordt gegeven en de redenen waarom blended learning wordt ingevoerd, belangrijk zijn voor het verdere procesverloop. We kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat blended

learning nog al te vaak vanuit het perspectief van 'e-learning' en technologie wordt bekeken. Nadeel is dat het om en enge opvatting gaat, die in dat geval misschien eenzelfde weg uitgaat als het e-leren van de beginjaren 2000. Conceptuele verheldering in de instellingen en opleidingen is essentieel; we wensen niet dat studenten en docenten, in en tussen instellingen, over blended learning spreken, waarbij zij een andere werkelijkheid bedoelen. Blended learning kan vanuit verschillende leerpsychologische, maar ook onderwijskundige modellen worden beschreven en geanalyseerd. Wanneer beleidsverantwoordelijken, ontwikkelteams en docenten onvoldoende zicht hebben achterliggende onderwijsmodellen en benaderingen, essentiële processen en procedures, op noodzakelijke kwaliteitsindicatoren en organisatorische aspecten, zijn we bevreesd voor de effecten en resultaten. Thema 2 gaat hier op in.

De misvatting leeft dat bestaand studiemateriaal zonder meer kan ingepast worden in blended leertrajecten. Te vaak bestaat zulk studiemateriaal uit een fraai ogende en overzichtelijke cursus met leerinhouden. Blended learning met aangepast studiemateriaal vereist per thema/ hoofdstuk bij voorkeur een korte beschrijving van het thema, een advance organizer, een overzicht van de leerdoelen, meerdere leeractiviteiten (individueel, in groep), studeeraanwijzingen, figuren, tabellen en grafieken, oefeningen (formatief) en opdrachten (summatief), verplichte en facultatieve literatuur, evaluatiecriteria... Hieruit mag blijken dat ontwerpen middels een grote schoonmaak onvoldoende is om het contactonderwijs substantieel te reduceren.

Een ander nadeel is dat zowel bij studenten als bij docenten de onderwijsfilosofie van blended learning niet aansluit bij de opvattingen van beide groepen. Studenten komen soms naar het hoger onderwijs vanuit de perceptie 'lessen- klassen- docenten'. Sommige docenten formuleren vraagtekens bij het concept begeleide zelfstudie, bij opdrachten waarbij studenten individueel of in groep informatie opzoeken en individueel of in groep verwerken,.... De opvattingen van de docenten en het opleidingsteam zijn cruciaal voor het welslagen.

Blended learning uitrollen en implementeren zonder de rollen en competenties van de lectoren en ondersteuners grondig te bekijken, en te herdefiniëren, leidt wellicht tot frustraties bij de verschillende actoren. Blended learning vereist kennis en vaardigheden die lectoren in het traditionele onderwijs minder nodig hadden en niet hebben opgebouwd. Bijkomend er de technologische component die onderwijs en leren gaat ondersteunen, in sommige gevallen gaat sturen. Het begrip

'onderwijstechnologie' komt sterk op de voorgrond. Meer uitleg wordt in het thema 'Medewerkers, competenties en de student' centraal toegelicht.

Wanneer blended learning wordt geïnitieerd zoals het e-leren in de beginjaren 2000 werd aangepakt, is de kans reëel dat een aantal docenten 'pionieren' wat op zich prima is, dat heel wat procedures en processen ad hoc worden aangepakt waardoor het moeilijk wordt om transparantie te bekomen aangaande de processen en procedures m.b.t te faciliteren en te optimaliseren. Deze problematiek wordt in thema 14 uitvoerig beschreven.

Een ander in het oog springend nadeel is dat het ontwerpen blended studiemateriaal, aangepast aan kwaliteitsvol blended learning veel inspanning en tijd van de docenten vereist. Vaak is de opdrachtverdeling van de docenten bepaald op basis van de contacturen, in sommige gevallen op basis van studiepunten, maar wellicht is een billijke verdeling van de tijd gebaseerd op een 'blend' van criteria. Momenteel kunnen nog niet veel voorbeelden worden aangedragen om de taakbelasting te bepalen in functie van blended ontwikkelen en leren.

In het Thema 10 'Begeleiding' en Thema 3 Modellen wordt er benadrukt dat de 'presence' van de docent cruciaal is zowel in het synchrone als asynchrone leerpad, zowel in het off-line als online gebeuren. Het onderscheid tussen social presence, cognitive presence en teaching presence is hierbij relevant. Voor het beleidskader is het belangrijk te onderkennen dat online begeleiding en digitaal ondersteunen nieuwe kennis en vaardigheden veronderstelt, dat zulke begeleiding mankracht en dus tijd vereist.

Een volgend nadeel is wanneer het nieuwe onderwijsconcept onvoldoende is ingebed in de onderwijsorganisatie (zie thema 11).

De technische en functionele tekortkomingen zijn tenslotte ook een nadeel. Al te vaak blijft technologie een bottle-neck in innovatief onderwijs. We denken dan aan de performantie, de gebruiksvriendelijkheid, de toegang,...

2.1.8 verrijkt met relevante en onmiddellijk inzetbare instrumenten (planningstools, checklists, evaluatie-instrument, ...).

In de projectaanvraag staat tenslotte: Aanbieden van tools en leermaterialen die in vormingen /workshops voor beleidsverantwoordelijken rond blended learning kunnen worden ingezet.

Het is de bedoeling dat de publicatie een antwoord biedt op deze actielijn van het project. **De checklists**, los van deze in de publicatie werden gedigitaliseerd en zijn terug te vinden via <http://www.podcampus.be/blendedlearning/planningstool.html>

<http://www.podcampus.be/blendedlearning/checklist.html>
<http://www.podcampus.be/blendedlearning/evaluatietool.html>
<http://www.podcampus.be/blendedlearning/ontwerpprincipes.html>

2.2 Overzicht van de bevindingen

Het blijkt zowel vanuit de theorie als uit de praktijk dat blended learning nog vaak één-dimensionaal wordt ingevuld: blended learning wordt dan beperkt tot de inzet van technologie in het onderwijsleerproces, waarbij men een reductie van het aantal contacturen beoogt en het groepswerk, zelfstandig werken uitbreidt via technologie ondersteunde studiematerialen en leeractiviteiten.

In een aantal gevallen wordt de technologie zonder meer toegevoegd als een aanvulling in het bestaande onderwijs, in sommige gevallen vervangt de inzet van technologie bepaalde onderwijsactiviteiten, en sporadisch merken we dat de inzet van technologie ook innovatie en vernieuwde onderwijsleerpraktijken kan in gang zetten, door nieuwe en andere doelen (die niet zonder technologie mogelijk zijn) te formuleren en te realiseren. Doorheen het project en in de publicatie wordt een warm pleidooi gehouden dat de aanpak bij voorkeur gelijktijdig bottom-up en top down wordt aangepakt en wordt gesitueerd in maturity levels (zie Thema Groeimodellen).

De publicatie is als volgt ingedeeld:

1. Achtergrond

1.1. Inleiding

1.2. Omschrijving, redenen, voordelen en valkuilen

2. Onderwijskundig kader

2.1. Leerpsychologische en onderwijskundig kader

2.2. Onderwijskundige achtergrondmodellen

2.3. Varianten van blended learning

2.4. Flexibiliteit als kernproces

2.5. Medewerkers, competenties en de student centraal

2.6. Specificiteit van de lerarenopleiding

3. Curriculum en didactiek

3.1. Perspectief van het ontwerpen

3.2. Bouwstenen: studiematerialen en opdrachten

3.3. Online begeleiden of face to face: naar een hybride begeleidingsaanbod

4. Beleid en personeel

4.1. Inbedding in de organisatie

- 4.2. Personeelsbeleid
- 4.3. Onderwijs-economische invalshoek: centen en procenten
- 5. Implementatie
 - 5.1. Van een ad hoc aanpak naar voorbeeldinstelling: groeibenadering
 - 5.2. Implementatie
- 6. Afsluiting
 - 6.1. Aanbevelingen
 - 6.2. Glossarium
 - 6.3. Bibliografie

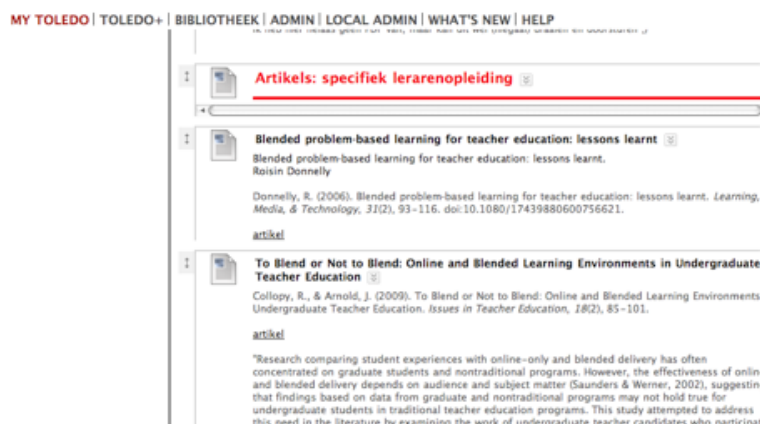
2.3 Initiatieven voor documentatie en bredere rapportering

Het kernteam kreeg een duidelijk zicht op de thematiek en problematiek van blended learning, wat werd bevestigd door deelnemers op de verschillende seminars of studiedagen of vergaderingen waar het project werd voorgesteld.

Voor de eerder grootschalige disseminatie (met een relatief klein aantal aanwezigen) kozen we voor een projectstudiedag die werd georganiseerd in de HUB op 30 augustus 2011, maar ook voor presentaties en een publicatie.

Het eindrapport, de bijlagen en de publicatie kunnen door alle leden van ENW-SoE kunnen nagelezen (zie ook CDRom)

In de Toledo community werden heel wat materialen, teksten, presentaties en tools verzameld. Er wordt een overzicht geboden van boeken, artikels en relevante websites rond blended learning. Er is tevens een aparte ingang voor blended learning in de lerarenopleiding. Uiteindelijk heeft de community enkel de functie gehad als een documentatiecentrum voor het projectteam, maar desgewenst openstaan voor geïnteresseerden.

Omwille van overzichtelijkheid en vooral toegankelijkheid werden de verschillende teksten samengebracht in de publicatie.

Presentaties op studiedagen of conferenties

- Presentatie op Educa Berlijn op vrijdag 3 december 2010 (Zie bijlage)
- Toelichting op de werkgroep digitaal leren op 12 januari 2011 in Leuven (Zie bijlage)
- Toelichting op de associatie werkgroep OWK-DL op 22 augustus 2011
- Workshop voor opleidingscoördinatoren op de Associatiestudiedag in mei 2011 (zie bijlage)
- Presentatie 'digitaal toetsen en blended learning' 15.09.2011 te Leuven door BE-Open en distance Learning (zie presentatie in bijlage)
- Organisatie van de studiedag Op 30 augustus 2011 in HUB (zie bijlagen)
- Voor de Velon studiedag 2012 werd een voorstel voor presentatie ingediend: 'Van pionieren via faciliteren naar een strategische aanpak' (thema 14 Groeimodellen).

Tijdens de resonansgroepen ENW en OWK-DL bleek de bereidheid om op structurele basis – bij voorkeur in het kader van projecten – verder samen te werken rond de thematiek van blended learning.

2.4 Initiatieven voor verankering van resultaten

De presentaties die op de studiedag van het project werden gegeven werden door Dienst Media en Leren van de K.U.Leuven opgenomen en kunnen worden hergebruikt. (zie Bijlagen) en online:

<https://videolab.avnet.kuleuven.be/jukebox?album=4580cf8200f82130da5c3bd02f00a073>

Gezien de brede invulling van het begrip blended learning en de uitwerking van de geïntegreerde benadering (koppeling met administratie, organisatie,

kwaliteitszorg, personeelsbeleid, professionalisering, competentieontwikkeling,...) zijn er nog initiatieven binnen ENW, maar ook op associatie en VLHORA om de kaders toel te lichten en verder te verfijnen.

In het goedgekeurde OOF project van 2011 MULLLTI wordt naadloos aangesloten op de publicatie die uit dit project resulteert.

Gezien het gegeven dat blended learning een beleidsprioriteit in een aantal opleidingen of departementen is geworden, leek het zinvol de resultaten van het project in een boek samen te brengen.

Er is voor geopteerd om het boek in een creative commons licentie aan te bieden, waardoor de teksten afzonderlijk of in één geheel kunnen gedownload worden vanop de ENW-SOE-site, maar ook vanuit de KHLeuven en AVL-K.U.Leuven.

Darnaast willen we tegemoet komen aan zij die een gedrukt boek wensen. Momenteel lopen de besprekingen met Lannoo voor een commerciële uitgave. Verkoopprijs zou 24,9 EUR bedragen.

2.5 Reflecties over werkzaamheden

Haalbaarheid

De doelstellingen van het kernproject waren ambitieus, de verwachtingen rond de output lagen hoog, en het budget was krap (65.000 EUR) en de verdeling van de werklast was niet eenvoudig. Door de keuze om niet met extra aangeworven projectmedewerkers aan de slag te gaan was het niet evident om gemaakte afspraken af te dwingen die resulteerden in output.

Projectverloop

Het project kende een snelle opstart, een trage vooruitgang en een moeizame afsluiting. De bedoeling was dat voor elk werkpakket een partnerinstelling de verantwoordelijkheid nam. Blijkbaar was dit niet zo begrepen, zodat de lead wat aansturing betreft grotendeels op rekening van de penvoerende instelling kwam. In het tussentijds rapport werd hierop meer concreet ingegaan.

Aan de projectpartners werd in het tweede werkjaar op initiatief en bezorgdheid van ENW gevraagd een schriftelijke engagementsverklaring te schrijven die ook aan de coördinator ENW werd bezorgd.

Mede door de vertragingen was het niet mogelijk de teksten voor te leggen aan de expertengroep. In de werkgroep OWK-DL en de ENW- werkgroep

digitaal werd het project geagendeerd, de belangrijkste inzichten via een presentatie toegelicht en besproken.

2.6 Belangrijkste realisaties

De meest in het oogspringende realisatie van dit project is het zoekproces wat blended learning kan betekenen voor de lerarenopleiding en de materialisering ervan in de publicatie, die uit 15 thema's bestaat (zie schema).

Deze publicatie is in zijn totaliteit, maar ook via de 15 thema's online beschikbaar via de site van School of Education, maar ook via de website van KHLeuven.

Momenteel lopen de afspraken met de uitgeverij voor een commerciële publicatie, naast de creative commons versie op get web.

Het thema blended learning voor lerarenopleiding (Thema 10) heeft de ambitie de opleidingen te sensibiliseren dit model van leren te integreren in hun onderwijs. In het thema komen volgende topics aan bod: vaststellingen, plaats in het curriculum, wenselijk geachte kennisbasis voor toekomstige leraren, specifieke competenties voor lerarenopleiders en verwachtingen t.a.v. het management.

De bijlage '7 things to know about blended learning' is blijkbaar een overzichtelijk en to the point overzicht om zij die weinig zicht hebben op de problematiek van blended learning snel te oriënteren, aldus enkele lectoren.

Tot slot: Door dit project werden een aantal perspectieven m.b.t. planning en implementatie van blended learning uitgezet die voor vakgroepen, opleidingen en departementen lerarenopleiding en SLO's bruikbaar kunnen zijn, maar ook voor niet lerarenopleidingen.

2.7 Belangrijkste problemen en aanbevelingen

Door de interviews kregen we zicht op de zeer verschillende benaderingen en onderliggende aspecten, maar tegelijkertijd over de weinig planmatige aanpak.

2.7.1 Problemen

De realisatie van de doelstellingen (die achteraf ambitieus waren) binnen een budget van een half-kernproject (65.000 EUR) was niet evident.

De keuze om met 'deskundige docenten' aan de slag te gaan zonder een extra wetenschappelijk medewerker was achteraf gezien niet verstandig,

gezien de uitvoeringsproblemen die zich hebben voorgedaan tot op het einde van het project, ondanks engagementsverklaringen.

Waar het projectteam initieel met een eerder eenvoudige omschrijving van blended learning aan de slag ging, bleek al gauw de meer-dimensionaliteit van het begrip en de koppeling met quasi elk domein van een departement een behoorlijke struikelsteen.

Het gegeven 'voor elk werkpakket een verantwoordelijke partner' werkte blijkbaar niet in dit consortium.

Het vinden van instellingen , i.c. lerarenopleidingen waar blended learning effectief een beleidsprioriteit is en de uitwerking ervan in de opleiding reeds 'geavanceerd' is uitgewerkt, was niet eenvoudig. Vaak werd blended learning gelijkgesteld met ofwel e-learning ofwel afstandsonderwijs.

2.7.2 *Aanbevelingen*

In elk uitgewerkt thema van de publicatie zijn een aantal aanbevelingen in de tekst opgenomen, maar het thema sluit ook telkens af met aanbevelingen.

Op basis van de literatuur en gesprekken kunnen vanuit het kernproject heel wat aanbevelingen worden geformuleerd voor een succesvolle aanpak en implementatie van blended learning.

De meest belangrijke beleidsaanbeveling is dat wanneer er wordt gekozen om blended trajecten aan te bieden er een beleid rond blended learning moet worden ontwikkeld en gevoerd. (De projectgroep heeft de hoop dat de publicatie hierbij inspirerend is.)

Aanbod van onderwijs

Instellingen of departementen (op dat niveau) nemen de beslissing of en in welke mate ze naast het reguliere contactonderwijs ook willen inzetten op afstandsonderwijs en blended learning.

Het is de instelling die de keuzemaakt om naast contactonderwijs, ook afstandsonderwijs en/of blended learning aan te bieden, aangezien deze beslissing moet geflankeerd worden door een groot aantal voorwaarden op financieel, personeel, administratief, organisatorisch vlak.

Ontwerpen van studietrajecten

Opleidingen dienen alert te zijn dat de mogelijkheden van het studielandschap mee worden opgenomen in het ontwerp van blended trajecten.

Op korte termijn blijft het de uitdaging om content (tekstueel en audio-visueel) en leeractiviteiten beschikbaar te maken voor blended learning.

Begeleiden van studenten

Studenten begeleiden in een blended traject gebeurt zowel off- als online, zowel synchroon als asynchroon.

Studenten begeleiden in een blended traject veronderstelt 'presence' in tijd en in kwaliteit (teaching presence, social presence en social presence).

Toetsen en evalueren

De keuze voor blended learning weerspiegelt zich eveneens in het toetsbeleid en in de toetspraktijk.

Organisatie

Aangezien de taakbelasting van lectoren in blended trajecten zich situeert vooraleer studenten aan de slag gaan en vooral op het einde van een traject, dient de opdrachtenverdeling van docenten te worden herbekenen.

Administratie

Flexibiliteit in organisatie, plaats en tijd impliceert dat de onderwijs-administratie hierop moet aansluiten en anticiperen.

Personeelsbeleid

De verschillende competenties om blended trajecten te ontwerpen, studiemateriaal te maken dat is aangepast aan tijd en plaats onafhankelijk leren, veronderstelt een aantal ingrepen in het profiel rond de aanwerving van docenten en in de functioneringsbegeleiding.

Het aanmoedigen en vooral waarderen en opvolgen van professionalisering van de lectoren

Blended learning is meer succesvol door te werken met didactische teams of ontwikkelingsteam waarin leerinhoudelijke, vakdidactische en onderwijstechnologische competenties zijn vervat.

Lectoren stimuleren om in leergemeenschappen te functioneren. Deze ervaringen en bijdragen periodiek communiceren in verschillende overlegorganen.

Financiële aspecten

Uitbouwen van blended learning trajecten veronderstelt substantiële financiële ondersteuning.

Het is een misvatting te denken dat blended learning kan ingevoerd worden omwille van besparingsmaatregelen.

Technologische aspecten

ICT- en technologie infrastructuur dienen zo bedrijfszeker en performant te zijn dat docenten en opleidingsverantwoordelijken zich maximaal kunnen toetspitsen op de creatieve onderwijskundig basisprocessen en curriculumontwikkelingen.

Blended learning is zo multi-featured zodat erover moet gewaakt worden niet alles ineens (too much too soon) in het onderwijsleerproces te gooien, zoniet raken lectoren (en studenten) overdonderd en haken ze af.

Onderzoeksaspecten

Wil en instelling of departement excelleren wat blended learning betreft (op gebied van onderwijs, proflering van de instelling,...) is het essentieel dat er projecten worden geschreven en uitgewerkt binnen het thema blended learning.

Dienstverlening

Door te focussen op maatschappelijke dienstverlening m.b.t. of in functie van blended learning wordt er kennis gecreëerd en gedeeld, waarbij ook het werkveld gebaat is.

Conclusie

Blended learning luidt volgens het projectteam *het einde in van het uitsluitend campusonderwijs in een face-to-face context*. Er is nog veel werk aan de winkel voor beheersing en didactische inzet van technologie in het onderwijsleerproces en de daarbijhorende docentenaanpak.

Blended learning kan winst opleveren voor de LL-lerenden in de kennissamenleving, voor het hoger onderwijs, ook voor het leerproces van de studenten in termen van geld (op langere termijn), maar vooral in termen van flexibiliteit en kwaliteit.

Het project heeft in elk geval geleid tot een duidelijke omschrijving van de blended learning. Deze brede omschrijving moet toelaten dat instellingen, opleidingen en vakgroepen richting krijgen aangegeven voor aanpak, aansturing en traject- en cursusontwikkeling.

We hopen dat de vaststellingen, voorstellen en aanbevelingen inspirerend zijn voor de lezers, beleidsverantwoordelijken en opleidingscommissies.

4 Bijlagen

Bijlage nr.	Onderwerp	
1	Overzicht van de publicatie (aparte bijlage in ringvorm)	CD/print
2	Overzicht van de online planningtools	CD/print
	- Planning	
	- Blended learning	
	- Evaluatietool	
	- Ontwerpprincipes	
3	Uitgeschreven interviews (8)	CD
4	Presentaties en seminars	
	Mechelen, mei 2011 Coördinatoren Associatie K.U.Leuven - L. Vandeput, Beleid en aansturing van blended learning	CD/print
	Berlijn, December 2010 J. De Gruyter Organising for Blended learning. Experiences from a School of education Project Flanders, Belgium.	CD/print
	Brussel, augustus 2011 Studiedag n.a.v. kernproject (met de streaming presentaties) - L. Tambuyser, Inleiding en terminologie - J. De Gruyter, Beleid en implementatie - L. Vandeput, Curriculum en didactiek - K. Pletinckx, casus verpleegkunde - J. Callens, Casus afstandsonderwijs Katho	CD/print
5	Organisatie van twee ronde tafels Brussel, HUBrussel, augustus 2011 - Curriculaire aspecten en ontwerpen (L. Vandeput) - Implementatie van blended learning en beleidsaanpak (L. Tambuyser en J. De Gruyter)	CD
6	Leuven, September 2011: seminarie BE-ODL - L. Vandeput, Blended learning en assessment	CD/print
7	Poster Kernproject Blended learning (Inspiration)	CD
8	Blended learning checklist 2010-10-24 5(KHLim)	CD
9	Financieel overzicht 1. KHLim 2. K.U.Leuven 3. HUBrussel 4. KHLeuven	CD